

Kai kurios pastabos apie Lenkijos mokyklose naudojamus geografijos vadovėlius ir atlasus bei juose esančius duomenis apie Lietuvą ir lietuvius

Viso teko peržiūrėti 8 geografijos vadovėlius skirtus pagrindinei mokyklai, gimnazijoms, licėjams ir technikumams. Jie parengti skirtingų autorių, išleisti skirtingose leidyklose. Daugiausia, net 6 vadovėliai skirti gimnazijoms, 2 – licėjams ir technikumams, 1 - pagrindinei mokyklai. Du vadovėliai (vienas pagrindinei mokyklai, kitas – gimnazijai) parašyti lietuvių kalba ir skirti Punsko – Seinų krašte esančioms lietuvių kalba veikiančioms mokykloms.

Peržiūrėti ir 6 atlasai. Trys iš jų skirti gimnazijoms, vienas pradinės mokyklos IV-VI klasėms. Kiti du bendro pobūdžio leidiniai - skirti vėliavų raidai ir žmonių atskiruose kontinentuose veiklai pavaizduoti.

1. Vadovėliai

1.1. Licėjams ir technikumams

1.1.1. R. Kulikowski ir kt. „Geografija 2“, 2004 m.

Vadovėlyje nagrinėjamos problemos susijusios su gyventojais, žemės ir miškų ūkiu, pramonės ir transporto raida, integracijos procesais, gamtinės aplinkos apsauga.

Apie Lietuva nerašoma. Išimtį sudaro pora lentelių (14-ta 140 p. ir pav. 18 – 124 p.), kuriose parodoma Lietuvos vieta pagal kai kuriuos ekonominius rodiklius tarp kai kurių šalių ir Europos Sąjungoje. Lentelės sudarytos remiantis oficialiais statistiniais duomenimis.

1.1.2. J.Wojcik ir kt. „Geografija 3“, 2005 m.

Vadovėlis skirtas kompleksiniam Lenkijos geografiniam apibūdinimui. Jame plačiai rašoma apie gamtines sąlygas, gyventojų ūkį, Lenkijos vietą Europos Sąjungoje. Apimtis 270 p.

Aprašant Lenkijos geografinę padėtį pateiktoje sienų ilgio lentelėje nurodoma ir Lietuva. Lentelėje parodyta ir prieškarinės Lenkijos sienų ilgis su kaimynais. Aprašant gyventojus (148 p.) paminėti ir lietuviai po Antro pasaulinio karo iš Lenkijos išvykę į Tarybų Sąjungą. 159 puslapyje rašoma ir pateiktame žemėlapyje parodoma lietuvių tautinė mažuma gyvenanti Seinų – Suvalkų krašte. 160-tame puslapyje pateiktoje lentelėje nurodoma, kad 2002 metais Lenkijoje gyveno 5639 lietuviai (surašymo duomenys).

Kitose vadovėlio dalyse Lietuva paminėta kalbant apie Europos integracijos etapus (251 p.) ir apie euroregionus (264 p.)

Abu geografijos vadovėliai skirti licėjams ir technikumams labai informatyvūs, gerai iliustruoti, įdomūs ir patrauklūs.

1.2 Gimnazijoms

1.2.1. R. Domachowski ir kt. „Geografija“ gimnazijoms I dalis. 1999 m.

Vadovėlyje nagrinėjami gamtinės geografijos komponentai: litosfera, hidrosfera, atmosfera, biosfera. Antroje vadovėlio dalyje aptariamas ekonomiškai išsivysčiusių šalių (JAV, Kanados Australijos, Japonijos, Vokietijos) gyventojai ir ūkis. Kalbama apie šių šalių reikšmę pasauliniam ūkiui. Vadovėlis gausiai iliustruotas žemėlapiai, įvairiomis diagramomis, foto nuotraukomis.

1.2.2. Domachowski ir kt. „Geografija“ gimnazijoms II dalis. 2000 m.

Pirmoji didesnė vadovėlio dalis skirta kai kurių besivystančių (Kinijos, Indijos, Brazilijos, Nigerijos) ir politinę bei ūkio transformaciją pergyvenančių (Rusijos, Čekijos, Lietuvos ir kt.) šalių gyventojų ir ūkio apibūdinimui.

Lietuvos Respublikos gyventojų ir ūkio apibūdinimui skirti 5 puslapiai. Tai tiek pat kaip Čekijai, bet daugiau kaip Slovakijai ar Baltarusijai. Iliustracijos užima pusė ploto. Daugiausia tai Vilniaus, Kauno, Druskininkų vaizdai. Tekste trumpai primenami svarbiausi istorijos momentai, gyventojai, jų tautinė sudėtis, svarbiausios ūkio šakos. Pateikiama keletas Lietuvos palyginimų su Lenkija.

Gyventojai ir ūkis apibūdinti teisingai. Tačiau tai atitinka vadovėlio rašymo ir publikacijos metus. Šiuo metu jau yra nemažai gyventojų, jų tautinės sudėties, ūkio struktūros pokyčių.

Trečdalis vadovėlio skirta globalizacijos bei regionalizacijos procesams. Trumpai aptariamos tokios globalinės problemos kaip gyventojų migracija, gamtinės aplinkos apsauga, regioniniai konfliktai. Kalbama apie pasaulio gyventojų rasinę, etninę, religinę sudėtį.

1.2.3. Domachowski ir kt. „Geografija“ gimnazijoms III dalis. 2001 m.

Trečiai gimnazijos klasei parengtas geografijos vadovėlis skirtas Lenkijai. Tai išsamus geografinis Lenkijos aprašymas, apimtimi du kartus viršijantis vadovėlius skirtus žemesnėms gimnazijos klasėms.

Skirtingai negu kitų gimnazijos klasių vadovėliuose, šiame pateikiamas detalus Lenkijos gamtinių sąlygų apibūdinimas dažnai ir Europos kontekste. Įdomiai aprašoma geologinė krašto raida, paviršiaus pobūdis, klimatas, upės, ežerai ir kiti gamtinės aplinkos komponentai.

Detaliai išnagrinėti gyventojai, daug vietos skirta žemės ūkiui, maisto ir kitoms pramonės šakoms, transportui, prekybai, turizmui. Pateikiama detali regioninė šalies apžvalga. Vadovėlio pabaigoje kalbama apie gamtos apsaugą, euroregionus bei kitas regionines organizacijas.

Vadovėlis gausiai iliustruotas įvairiomis, informatyviomis ir geros kokybės iliustracijomis. Tai ne tik įvairių gamtinių objektų, miestų, kultūrinių objektų foto nuotraukos, bet ir įvairios diagramos, žemėlapiai, pjūviai, profiliai, piešiniai.

Lietuva vadovėlyje paliečiama mažai. Istorinėje apžvalgoje paminėta Lietuvos Didžioji kunigaikštystė, kalbant apie Lenkijos kaimynus parodyta Lietuvos pasienis su trispalve. Apibūdinant gyventojus paminėtinai natūralus gyventojų judėjimas, esanti lietuvių tautinė mažuma, lietuvių migracija iš Lenkijos, lenkai gyvenantys Lietuvoje.

1.2.4. 1. T. Krynicka – Tarnacka ir kt. „Moje miejsce w Europie“ 2001 m.

Vadovėlis (2 dalis) skirtas gimnazijoms. Jame pateikiama trumpa Europos valstybių apžvalga. Be to, nagrinėjamos kai kurios Europos politinės bei ūkio problemos, besivystančių šalių konfliktai, Lenkijos integracinės galimybės ir kiti klausimai.

Lietuva aprašoma skyrelyje „Lenkijos kaimynai“. Jai kaip ir Čekijai ir Slovakijai skirti 3 puslapiai. Pateikiama pačios bendriausios žinios apie Lietuvos padėtį, praeitį, gyventojus, ūkį, prekybinius ryšius. Iliustracijos: žemėlapis su vėliava ir herbu, gyventojų tautinės sudėties diagrama, Nemuno ir Aušros vartų foto nuotraukos. Šiandieniniai kai kurie ekonominiai ir demografiniai rodikliai jau pasikeitę. Pavadinimuose naudojama lenkiška transkripcija.

Likusioje vadovėlio dalyje Lietuva parodoma tik kai kuriose diagramose.

1.2.5. 2. T. Krynicka – Tarnacka ir kt. „Moje miejsce w Polsce i regione“ 2002 m.

Vadovėlis (3 dalis) skirtas gimnazijoms. Jame daugiausia vietos tenka Lenkijos gamtinėms sąlygoms, regionams, gyventojams ir ūkiui apibūdinti.

Vadovėlyje apie Lietuvą ir lietuvius duomenų mažai. Lietuva paminėta rašant apie Lenkijos valstybės raidą (11 p.), apie Lenkijoje gyvenančias tautines mažumas (119 p.), apie Via Baltica kelią (182-183 p.). Vieni pavadinimai rašomi lenkiška transkripcija (Wilno, Kawno), kiti – lietuviška (Panevezys, Kedainiai).

Abu vadovėliai (2 ir 3 dalys) gerai iliustruoti. Vyrauja foto nuotraukos, kartoschemos, diagramos, nemaža lentelių.

1.3. Vadovėliai lietuviškoms Punsko – Seinų krašto mokykloms

1.3.1.1. A.Vaicekauskas, V.Budzeika „Geografija“ pagrindinei mokyklai, 2002 m.

Tai specialus vadovėlis papildomam geografijos dalykui. Jis sudarytas iš dviejų dalių: Lietuvos ir gimtinės geografijos (Punsko – Seinų krašto). Jame pateikti svarbiausi

duomenys apie gamtą, gyventojus ir ūkį. Be to, vadovėlyje kiekvienai temai yra pateikti klausimai ir užduotys.

Ypač vertinga ir originali vadovėlio dalis skirta Punsko – Seinų kraštui. Šio krašto vietovardžiai pateikti lenkiška ir lietuviška transkripcija, nemaža iliustracijų. Žinant šio krašto lietuviškų mokyklų specifiką, manoma, kad vadovėlis prisidės prie geresnio Lietuvos gimtinės pažinimo.

1.3.2.2. A.Vaicekuskas, V. Budzeika „Geografija“ gimnazijai, 2000 metai.

Vadovėlio struktūra analogiška pagrindinės mokyklos vadovėliui. Čia nėra tik užduočių dalies, o daug plačiau ir detaliau aprašomos Lietuvos ir Punsko – Seinų krašto gamtinės sąlygos, gyventojai, ūkis. Ypač vertinga išplėsta vadovėlio dalis skirta Punsko – Seinų krašto apibūdinimui, kur pateikiama nemažai faktinių duomenų, gerai iliustruota.

Abu vadovėliai skirti lietuviškoms mokykloms, originalūs ir vertingi. Jie buvo būtini šio krašto moksleiviams lietuviams, kad daugiau sužinotų ne tik apie Lietuvą, bet ir savo gyvenamą regioną – Punsko – Seinų kraštą.

2. Atlasai

2.1 Gimnazijoms

2.1.1. Atlas geograficzny, 2003 m.

Atlasas skirtas pasaulio ir atskirų kontinentų bei Lenkijos gamtinių sąlygų, gyventojų ir ūkio apibūdinimui. Žymiai plačiau parodyta Europos bei Lenkijos gamtinės sąlygos, gyventojai ir ūkis.

Lietuvos teritorija Europos kontekste parodyta kartu su Skandinavijos ir Baltijos valstybėmis. Čia pateikti apibendrinti gyventojų, pramonės, žemės ūkio ir gamtinių sąlygų žemėlapiai. Juose tik penkių didžiausių miestų pavadinimai. Legendoje kelios svarbiausios žinios apie Lietuvą.

Detaliau Lietuvos teritorijos pietvakarinė dalis parodyta Lenkijai skirtoje atlaso dalyje – 91 ir 107 psl. Čia daugiau vietovardžių, tačiau jie rašomi skirtingai. Gamtiniame žemėlapyje (91 p.) vietovardžiai rašomi tik lenkiška transkripcija: Kowno, Olita, Wilia, J.Dus, Niemen ir kt. Regioninėje apžvalgoje (107 p.) pavadinimai rašomi dviguba transkripcija: Kowno (Kaunas), Preny (Prienai), Marijampol (Marijampolė) ir t.t.

Manau, kad dvigubi užrašai vartoti tikslingiau. Daugelis lietuvių nesupras nemažos dalies lenkiška transkripcija išstartų vietovardžių ir negalės jų nurodyti. Pvz. Wladystawow (Kudirkos Naumiestis).

2.1.2. Atlas geograficzny – Polska, kontynenty, swiat, 2005 m.

Lenkijai skirtoje atlaso dalyje nemaža Lietuvą ar jos dalį liečiančių žemėlapių. Tačiau vietovardžiai rašomi skirtingai. 2-me puslapyje esančiame žemėlapyje laikomasi tik lenkiškos transkripcijos, 13- puslapio žemėlapyje naudojamos dvi transkripcijos ne tik gyvenamoms vietoms, bet ir hidro objektams. Kai kur naudojama tik lietuviška transkripcija pvz. Garliava. 47-tame puslapyje esančiame žemėlapyje tinka tos pačios pastabos.

Europai skirtuose žemėlapiuose Lietuvos teritorijoje yra tik du pavadinimai: šalies ir sostinės.

2.1.3. Nowy Atlas geograficzny gimnazjum, 2001 m.

Atlasas skirtas Lenkijos, pasaulio ir atskirų kontinentų gamtinėms sąlygoms apibūdinti.

Atlase, apibūdinant Lenkijos gamtines sąlygas, parodyta ir Lietuvos teritorijos pietvakarinė dalis. Joje gyvenančių ir hidro objektų pavadinimai užrašyti tik lenkiška transkripcija. Kawno, Olita, Marijampol, Mereczanka, J.Dus ir kt. (5 psl.). Tas pat 11-tame ir kituose puslapiuose.

Kituose Pasaulį ir Europą apibūdinančiuose žemėlapiuose lietuviški vietovardžiai rašomi lenkiška transkripcija. Tiesa, pavadinimų nedaug, dažniausia šalies ir sostinės.

* * *

Atlasai skirti gimnazijoms gerai parengti. Juose daug informacijos apie Pasaulio, atskirų kontinentų ir ypač Lenkijos gamtines sąlygas, gyventojus, ūkį. Žemėlapius dažnai papildoma greta pateikiamos įvairios konstrukcijos diagramos, žemėlapiai, schemas, pjūviai, foto nuotraukos.

Išanalizavus 3-se atlasuose skirtuose gimnazijoms Lietuvos teritorijos vietovardžių rašymą stebimi geri pokyčiai. Jeigu 2001 metų atlase visi pavadinimai (gyvenviečių, hidro objektų) buvo užrašyti tik lenkiška transkripcija, tai 2005 metų atlaso laidoje padėtis kitokia. Jame visi pavadinimai, net ir Vilniaus, užrašyti lenkiška ir lietuviška transkripcija. Ir tai teisinga. Tokiais žemėlapiais gali prasmingiau naudotis ne tik moksleiviai, bet ir Lenkijos bei Lietuvos gyventojai.

2.1.4. Atlas ilustrowany „Swiat przyrody“ dla klas IV-VI, 2006 m.

Tai įdomus, turiningas, gerai parengtas kūrinys. Jame parodyti metų laikai, žemėlapių skaitymas, kraštovaizdžiai, gyvenimas miške, vandens telkiniuose ir daug kitų dalykų reikalingų mokantis gamtos.

Lenkijai skirtuose gamtiniuose žemėlapiuose (31 ir 33 p.) parodyta ir Lietuvos pietvakarinė dalis. Tačiau juose vietovardžiai (tiek gyvenamų vietų, tiek hidro objektų) rašomi

tik lenkiška transkripcija. Tuo labiau, kad šis įdomus ir vertintas atlasas publikuotas 2006 metais.

2.1.5. Leidinys „The World of Flags“ 1995 m.

Jis skirtas įvairių vėliavų tipams ir pasaulio šalių vėliavoms apibūdinti. Jame (41 p.) parodoma ir Lietuvos trispalvė su priedais, kad ji sukurta 1918 ir atkurta 1988 metais.

2.1.6. Leidinyje „Activity Atlas“ 1996 m. pateikiama tik Lietuvos vėliava, o Europos žmonių veiklos kartoschemoje yra užrašai: Lithuania ir Vilnius.

Pastarieji du leidiniai publikuoti ne Lenkijoje.

Išvados:

1. Lenkijos geografijos vadovėliuose Lietuvai skirta pakankamai vietos palyginus su tokiomis šalimis kaip Baltarusija, Čekija ar Slovakija.
2. Vadovėliuose pateikti duomenys apie Lietuvą atspindi esančią realią padėtį. Jie atitinka oficialius statistinius duomenis.
3. Atlasuose esančiuose žemėlapiuose, kuriuose parodoma Lietuvos teritorija gyvenamų vietų (miestų) ir hidro objektų pavadinimai dažniausiai rašomi lenkiška transkripcija. Tik viename 2005 metų atlase panaudotos dvi transkripcijos: lenkiška ir lietuviška.

Pasiūlymai:

1. Rašant geografijos vadovėlius daugiau naudoti naujausius, ypač gyventojų ir ūkį liečiančius statistinius duomenis.
2. Esančiuose žemėlapiuose miestų, upių, ežerų ir kitų objektų pavadinimus rašyti dviguba transkripcija arba naudoti lietuvišką, kaip daro kitų šalių kartografai.

2007 04 24

Prof. Algirdas Stanaitis